

Taistelukuvaus

Talvisotamuseo

Kuhmon taistelut talvisodassa

Sodan taustaa

Kesän 1939 aikana poliittinen tilanne kiristyi Euroopassa. Saksa hyökkäsi Puolaan 1.9.1939. Saksa ja Neuvostoliitto solmivat ns. Ribbentrop-sopimuksen, jonka mukaisesti mm. Baltian maat, Suomi mukaan luettuna, kuuluivat Neuvostoliitolle.

Neuvostoliitto esitti Suomelle Leningradin turvallisuuteen vedoten alueluovutusvaatimuksia itäisellä Suomenlahdella ja Karjalan Kannaksella sekä tukikohdan vuokraoikeutta Porkka-lasta. Vastaavasti Suomi olisi saanut alueita Kainuun ja Petsamon kohdilta rajan takaa. Suomi ei suostunut neuvotteluissa Neuvostoliiton esittämiin vaatimuksiin.

Neuvostoliitto keskitti joukkojaan rajan taakse Kuhmon kohdalle jo kesällä 1939. Rajan läheisyydessä asuneet siviilit kuului juhannuksen 1939 aikaan räjähdyksiä rajan takaa. Rajanaapurit rakensivat maantietä Saunajärven korkeudelle. Elokuussa neuvostoliittolaiset ryhmittivät autokolonnoin joukkoja rajan taakse. Kuultiin hevosten hirnuntaa ja nähtiin pimeällä autojen valoja. Rajalle ilmestyi syksyllä neuvostoupseereita.

Neuvostoliittolaiset valtasivat Lapissa rajavartioaseman marraskuun viimeisinä päivinä 1939. Mainilan laukaukset ammuttiin 26.11.1939. Neuvostoliitto sanoi irti hyökkäämättömyyssopimuksen 29.11.1939. Neuvostojoukot ylittivät Suomen rajan useista kohden 30.11.1939 aamulla. Talvisota oli alkanut.

Sota alkaa Kuhmon rintamalla

Neuvostojoukot ylittivät rajan Kolvasjärven - Saunajärventiellä aamulla 30.11.1939 kello 9.45. Joukot etenivät Saunajärven tietä pitkin. Pohjoisempaan Lammasperän suunnalla neuvostojoukot (vahvennettu komppania 4./JR 118) hyökkäsivät Hukkajärventietä pitkin Kiekinkosken suuntaan. Lentiiran ja Kalliojoen suunnilla neuvostojoukot partioivat. Joukkojen tehtävänä oli edetä Kuhmon kautta Ouluun.

Kainuussa taistellutta 9. Armeijaa komensi M.P.Duhanov tammikuulle 1940 saakka. Tehtävässä jatkoi Vasili I.Tshuikov. Armeijan viidestä divisioonasta taisteli kaksi divisioonaa Sallassa ja Suomussalmella ja yksi divisioona Kuhmossa.

Kuhmoon hyökännyt kenraalimajuri N.A. Gusevskin johtama 54. kaaderidivisioona muodostui kahdesta jalkaväkirykmentistä (337 ja 118). Tukena oli kenttätykistörykmentti (KTR) 86. Divisioona kuului Leningradin sotilaspiirin joukkoihin. Kantalahdelle keskitettyjä joukkoja

täydennettiin taisteluvahvuiseksi 7.3.1939. Divisioonaan kuului kolme rykmenttiä, esikunta ja tukevat osat sekä huoltojoukot. Kenraalimajuri oli majoittunut Repolassa.

Kuhmoon hyökänneen 54. divisioonan miesvahvuus oli noin 18 000 miestä, tukenaan noin 65 panssariajoneuvoa, noin 120 tykkiä, noin 100 lentokonetta, kranaatinheittäimiä, konekiväärejä, satoja autoja ja hevosajoneuvoja.

Ensimmäinen yhteenotto Laamasenvaaralla

Neuvostojoukot yllättivät Laamasenvaaralle evakuointikäskyä vieneen kaksimiehisen rajapartion ja talonväen. Partiosta kaatui reserviläinen Väinö Tauriainen. Partion johtaja rajamies Unto Kimpimäki pelastautui talon ikkunasta sananvientiin Kuusijärven vartioon. Malisten perheestä jäi sotavangiksi yhdeksän henkilöä. Heidät kuljetettiin Neuvostoliittoon. Talon 13-vuotias poika Eino Malinen kaatui kahakassa. Hän oli talvisodan ainoa Kuhmon taisteluissa kaatunut siviili. Noin kilometrin päässä Ylä-Laamasen väki, Korhoset, pääsivät evakkoon.

Viivytystä

Pataljoonan komentaja everstiluutnantti Frans Ilomäki antoi illalla 29.11.1939 käskyn komppanioille asettua puolustusasemiin. Saunajärven Alasjärven Kannakselle määrättiin Er.P14:sta 1. ja 3. komppania ja konekiväärijoukkue. Sumsassa oli 2. komppania. Yöllä tehtiin valmisteluja; kotilomalaiset kutsuttiin palvelukseen, sukset laitettiin kuntoon, patruunoita, ensisiteitä ja rautaisannoksia jaettiin ja teltat purettiin. (Rautaisannokseen kuului vanikka, sokeri, tee ja hernekeittoiviste, ja niitä saivat lähinnä partiomiehet.) Aamulla 30.11.1939 joukot siirtyivät itärajalta päin marssien ja autoilla. Autoja oli liian vähän. Lumipyry vaikeutti suunnitelmien toteuttamista. Aamulla sota oli alkanut.

Siviiliväestö joutui jättämään kotinsa kiireesti ammunnan siivittämänä. Lapset saapuivat kesken päivän koulusta. Vielä 30.11.1939 illalla Saunajärven Kannaksella tulvivat evakot hevosrekineen, lehmineen ja lampaineen. Evakot pyrittiin viemään autoilla kirkonkylälle. Seuraavana yönä Kannaksen asemat miehittiin. Alueen rakennukset (asuin- ja talousrakennukset, tukkikämpät) tuhottiin poltetun maan taktiikalla.

Saunajärventien suunnalla neuvostojoukot saivat vastaansa vain nelimiehisen suomalaispartion, jonka kersantti Eenokki Huttunen oli lähettänyt Saunajärven Hiilikon vartiolta. Partio vetäytyi taistellen ja aiheutti ensimmäiset tappiot maahantunkeutujalle. Saunajärven Kuusijoella rykmentin kärki sai vastaansa vänrikki Veikko Karhun joukkueen, joka vetäytyi asemistaan Kuusijoen taakse Löytövaaralle aamuyön tunteina 1.12.1939. Karhu jäi haavoittuneena sotavangiksi Kuusijoella. Varajoukkueenjohtaja rajakersantti Veikko Huttunen otti joukkueen johtoonsa.

Aamulla 1.12.1939 Saunajärven Losovaaralla neuvostojoukot saivat vastaansa Oskari Peltolan ja Ville Halosen komppanian miehet. Tiedusteluhyökkäyksen epäonnistuttua suomalaiset vetäytyivät Lososta panssareiden ja miesylivoiman edessä Saunajärven ja Alasjärven Kannaksen puolustusasemiin.

Neuvostojoukot hyökkäsivät Saunajärven asemiin 2.12.1939 tykistön tukemana. Jalkaväki pääsi etenemään. Suomalaiset polttivat alueen taloja sekä hävittivät Niskan sillan ja padon. Vihollisen tiedustelijoita ilmaantui Niskakosken itärannalle ja heidän perässään jalkaväkijoukkoja. Aseistuksena neuvostojoukoilla oli kranaatinheittimet, hyökkäysvaunu ja konekiväärit. Vihollinen pyrki saamaan selville suomalaisten konekiväärien paikat.

Neuvostojoukot pyrkivät kiertämään puolustusasemien sivustojen kautta suomalaisten kimppuun. Raskain aseinen tuetun viiden tunnin hyökkäyksen 4.12.1939 aikana neuvostojoukot yrittivät kiertää Alasenjärven pohjoispuolista suomalaisten selustaan. Alasenjärven pohjoispuolella ollut Louhenjokilinjaa ei ollut varustettu. Suomalaiset purkivat telttansa ja laittoivat kuormastot valmiiksi. Louhenjokilinja petti.

Kapteeni Matti Murole antoi miehilleen luvan vetäytyä asemistaan Rastinmäen viivytysasemiin 5.12.1939 illalla saarroitusuhkan vuoksi. Osa joukoista siirtyi Jyrkänkosken puolustuslinjalle, jonne suunniteltiin pysyvät asemat vihollisen etenemisen pysäyttämiseksi. Jyrkänkosken tukikohta oli rakennettu YH:n aikana työvelvollisten ja konekiväärikomppanian miesten voimin.

Suomalaisten partio toiminta oli heti alusta alkaen voimakasta ja tiedustelun lisäksi partiot iskivät neuvosto-osastojen kimppuun. Suomalaiset hiitivät, mutta neuvostoliittolaiset joutuivat liikkumaan metsässä jalkaisin. Vähäisin voimin oli viivytetty viikon verran lähes kymmenkertaista vihollista. Apua oli tulossa Nurmeksen suunnasta.

Vastahyökkäyksiä - Prikaati Vuokko

Kuhmon rintamalle määrättiin 3.12.1939 ylipäällikön käskyllä erillinen prikaati, joka koottiin Oulussa. Prikaatin runkona oli JR 25. Eversti Aksel Vuokon johtama Prikaati Vuokko kuljetettiin varusteineen (teltat ja sukset) keskitetyin rautatiekuljetuksin Nurmekseen 4.-5.12.1939. Vuokko otti joukot komentoonsa Mujejärvellä. Prikaati Vuokon I ja II pataljoona marssivat Nurmeksesta Rastin eteläpuolelle Maunuvaaraan, jossa joukot olivat 6.12.1939. II/JR25 sijoitettiin Tervajärven lähelle ja I/JR25 Kannaksen taloon. Prikaati Vuokon pääosan muodostivat I/JR25 ja II/JR25 eli majuri Väinö Veijolan ja kapteeni Aarne Tauben pataljoonat.

Oulussa kootusta Prikaati Vuokosta oli irrotettu III/JR25, kapteeni Solmu Salonmiehen pataljoona (Oulun pataljoona), joka kuljetettiin rautateitse Oulusta Sotkamon Vuokattiin. Salonmiehineen saapui Vuokatin asemalta linja-autolla Kuhmoon myöhään illalla 6.12.1939 ja vuorokautta myöhemmin pataljoona eteni kohti Jyrkänkoskea.

Eversti Vuokon miehet hyökkäsivät etelästä 8.12.1939 Rasti- Sivakka -välille edenneen, noin 5500 miestä käsittävän vihollisen taisteluosaston kimppuun. Kello kymmenen maissa Veijolan miehet olivat Sivakan tienhaarassa. III/JR25 lähti hiihtäen kohti Klemettiä edeten tien molemmin puolin idästä saapuvaa vihollista vastaan. Klemettiin ei ehditty. Vihollisella oli tukenaan kranaatinheitintuli ja hyökkäysvaunu. Käydyissä taisteluissa kaatui noin kolmesataa neuvostoliittolaista. Motitettujen Sivakka- Rasti- joukkojen puhelinyhteys itään katkaistiin. Neuvostojoukoilta saatiin toimintakyvyttömäksi kolme hyökkäysvaunua ja sotasaaliksi panssarin-torjuntatykki ja kuormastoa. Kello 17.45 miehet saivat yllättäen käskyn vetäytyä lähtöasemiinsa Rastinjärven pohjoispuolelle huoltotien varteen.

Kapteeni Taube miehineen hyökkäsi etelästä Mämmelään (Koivuahan/Mämmelän maasto) 8.12.1939 kello 14.00 hyviin puolustusasemiin pureutuneeseen viholliseen. Taisteluissa koitui suomalaisille huomattavia tappioita, mm. kapteeni Taube kaatui kello 14.30 Koivuahan etelärinteeseen. Illan hämärtyessä kello 17.30 II/JR25 palasi lähtöasemiinsa Maunuvaaralle ilman komentajaa. Etuvartio jäi Maunuvaaralle.

Salonmiehen pataljoona III/JR25 ja Er.P14 hyökkäsivät pohjoisesta Saunajärventien suunnassa 8.12.1939 neuvostojoukkojen kimppuun. Pataljoona eteni Jyrkänkoskelta hiihtäen Mieron-vaaran kautta Petäjälammille, josta se jatkoi kohti Saunajärven tietä ja Klemetin taloa. 20-miehininen neuvosto-osasto tuhoutui suomalaisten väijytyksessä. Taistelut kestivät kello 17.30 saakka, jolloin saatiin käsky irrottautua.

Neuvostojoukot olivat saaneet Klemettiin vahvistukseksi hyökkäysvaunuja ja tykistöä ja Saunajärven suunnasta virtasi yhä lisää uusia joukkoja.

Neuvostojoukot hyökkäsivät 11.12.1939 Rastilta käsin. Jyrkänkoscalle johtavalle tielle ilmestyi kaksi hyökkäysvaunua, jotka poistuivat paikalta sen jälkeen kun jalkaväki oli pysäytetty. Vaunut tulivat takaisin ja pääsivät läpi. Suomalaiset perääntyivät Jyrkänkoscalle. Hotakan mäelle jäi taisteluetuvario. Hotakan mäki valloitettiin vuorotellen tämän jälkeen. 13.2.1939 neuvostojoukot ampuivat Hotakanmäeltä suorasuuntaustykeillä ja konekivääreillä.

Suomalaiset hyökkäsivät Jyrkänkoscalle Er.P14:n ja Salonmiehen pataljoonan voimin 12.12.1939 Salmivaaran ja 13.12.1939 Hotakan tasolle, mutta joutuivat vetäytymään takaisin Jyrkänkoscalle puolustuslinjalle. Tilanne Jyrkänkoscalle suunnalla alkoi vakiintua. Vihollinen oli yllättyneet voimakkaista sivustaiskuista ja alkoi tehdä puolustusasemia polttamatta jääneiden rakennusten hirsistä ja tukkipuista. Neuvostojoukot yrittivät vielä 13.12.1939 sillanrakentamista Jyrkänkoscalle, mutta sillanrakentajat kaatuivat tukikohdan konekiväärien tuleen. 19.12.1939 lähtien joulukuun saakka oli Rastin alueella molemminpuolista partioimintaa.

Komppanian vahvuinen neuvosto-osasto tunkeutui 20.12.1939 tienoilla Vuokon ja Halosen miesten välistä ja hyökkäsi suomalaisten selustaan Särkijärvelle nelisen kilometriä Jyrkänkoscalle Kuhmon suuntaan. Särkijärvelle asettunut tykkipatteristo sai häädettyä hyökkääjän takaisin. Myös Jyrkänkoscalle neuvostojoukot tunnustelivat puolustajien asemien vahvuuksia.

Prikaati Vuokon asemia neuvostoliittolaiset tunnustelivat kiivaasti ja etsivät murtokohtaa. Pirttimäellä käytiin kiivaita taisteluja 12.–13.12.1939. Mäki vallattiin ja menetettiin. Tykistö moukaroivat Vuokon miesten asemia. Vihollinen yritti saartaa Vuokon miehet hyökkäämällä Lieksan tieltä Nurmestielle Vuokon selustaan, mutta 18.–23.12.1939 käydyissä kahakoissa aiheet estettiin. Taisteluihin osallistui II/JR25:n 5. komppania luutnantti Taskilan johdolla.

Jyrkänkoscalle hyökättiin Er.P14:n ja III/JR25:n voimin neuvostojoukkojen kimppuun Rastinmäelle 24.12.1939 (Koulumäen taistelu; Rastin Kotilan talossa toimi ennen talvisotaa kansakoulu. Vanha asuinrakennus on yhä jäljellä), mutta hyökkäys tyrehtyi kiivaaseen tykistö- ja kranaatinheitintuleen. Kankivaaralla oli neuvostojoukoilla hyvät asemat. Vihollinen oli valloittanut kaikki korkeat vaarat, joilta oli hyvä ampua raskailla aseilla. Asemat vakiintuivat Salmivaaran- Hotakan tasolle. Maunuvaaran maastoon perustettiin asemat, jotka kestivät sodan päättymiseen saakka. Kapteeni Salonmies antoi käskyn vetäytyä Jyrkänkoscalle tasolle.

Lammasperän suunnan taistelut - Osasto Kekkonen taistelee

Kiekinkoscalle hyökkäävä vahvistettu komppania sai 30.11.1939 vastaan kahdeksan miestä luutnantti Yrjö Rainion joukkueesta.

Avukseen Rainio sai miehiä reserviluutnantti Kyösti Kaasilan täydennyskomppaniasta. 40-miehisen joukon oli taistellen vetäydyttävä Kiekinkoscalle 4.12.1939 Polvelaan ja edelleen 5.12.1939 Vääräjoelle. Kalliojoella linnoitustöissä ollut Jussi Kekkonen komppania sai käskyn kiirehtiä avuksi Lammasperän suunnassa taisteleville suomalaisille. Evakoita oli suojattava. Suomalaiset irtautuivat asemistaan Vääräjoelle, mutta Jussi Kekkonen kokosi suomalaisjoukot vastahyökkäykseen 6.12.1939.

Asemat miehitettiin uudelleen ja tie miinoitettiin. Yllättyneet viholliset vetäytyivät Vääräjoen taakse. Vääräjoki jäi etuvarioasemaksi ja Tyrävaaraan keskitettiin varsinainen puolustus.

Neuvostoliittolaiset saivat lisää joukkoja ja hyökkääjiä oli jo lähes pataljoona tukenaan hyökkäysvaunuja ja tykistöä. Neuvostojoukot hyökkäsivät 12.12.1939 uudelleen Vääräjoen asemia vastaan ja hyökkäys pysähtyi vasta Tyrävaaran peltoaukealla. Joulukuun 1939 saakka suomalaisten partiot hyökkäsivät vihollisen majoitusalueiden kimppuun. Teitä miinoitettiin,

siltoja räjäytettiin ja huoltokolonioita yllätettiin. Neuvostojoukot kaivautuivat Pieni Kupsusenjärven etelärannalle valmistaen matalalle kukkulalle majoitusalueen.

Jussi Kekkonen noin 270 miehen vahvuinen osasto hyökkäsi 24.12.1939 aamulla pääosin Rannan taloon ja Kupsusen majoitusalueelle linnoittautuneen vihollisen kimppuun. Neljänviiden tunnin taistelun jälkeen neuvostoliittolaiset irtautuivat asemistaan ja lähtivät perääntymään takaisin rajalle. Suomalaiset valloittivat Polvelan. Vetäytyvää vihollista väijyttiin Niemisen tienhaarassa ja Vääräjoella, mutta se oli vielä liian vahva vähäisille suomalaisosastoille. Neuvostojoukot vetäytyivät Hukkajärvelle linnoittautuen polttamatta jääneeseen Kiekinniemen taloon. Kekkonen 150-miehinen osasto tuhosi 28.12.1939 pataljoonan rippeet Kiekinniemellä, josta osa pakeni rajan taakse.

Osasto Kekkonen keskittyi tammi-maaliskuun 1940 Kiekinkosken suunnan varmistamiseen sekä tiedusteluun ja häirintään Rastin- Saunajärven- Riihivaaran tien suunnassa. Vuoden vaihteessa miehitettiin Mäntyvaara, Kiekinniemi, Kusiovaara, Kesseli, Lutja ja Nivala ryhmänjoukkueen suuruisin partioin. Osaston pääosat olivat Polvelassa.

Tilanne vuosien 1939–1940 vaihteessa

Tilanne Kuhmon suunnalla vakiintui. Pohjoinen tiealue (Hukkajärventie) oli suomalaisten hallussa ja kenraali Gusevskin sivusta oli avoinna suomalaisten iskuille. Neuvostojoukot linnoittautuivat edullisiin maastokohtiin ja pyrkivät turvaamaan huoltonsa jääden odottamaan lisävoimia.

Suomalaiset partiot iskivät jatkuvasti neuvostojoukkojen kimppuun pitkän Saunajärven huoltotien varrella. Panssareiden tielle laitettiin miinoja, marssiosastoja tuhottiin ja huoltoautoja poltettiin suomalaisten väijytyksissä.

Jäätäneet vesistöreitit olivat helppokulkuisia. Neuvostopartioita liikkui mm. 3.12.1939 Korkanassa ja 4.12.1939 Vartiuksessa, Kannaksella ja Viiksimossa. Suomalaisilla oli varmistus-osasto Sumsalla. 17.12.1939 saapui Tolkeen suunnalta neuvostojoukkoja, jotka tuhottiin. Nälkä ja kylmyys vaivasivat tulijoita. Pakkanen oli kova.

Kuhmossa taistelleet suomalaiset saivat ensimmäiset tykit 19.12.1939. Kenttätykit (75K02, 76L13) kuljetettiin Jyrkänkosken asemien taakse noin 2 kilometrin päähän. Kalustoa täydennettiin Raateentieltä saaduilla sotasaalistrykeillä (76K36, 122H10-30). Enimmillään suomalaisilla oli Kuhmossa yli 20 tykkiä. Ampumaetäisyys oli noin 10 kilometriä. Ongelmina oli ammuspula ja hankaluudet tulenjohtoyhteyksissä.

Joulun 1939 jälkeen Prikaati Vuokko ryhmittyi Latvajärvi- Kannas- Koiravaara- linjalle. Prikaati Vuokko toimi Saunajärven tien eteläpuolella. Maunuvaaraan saatiin ensimmäiset kenttäkanuunat 29.12.1939. Suomalaisen partioiminta oli vilkasta mm. Kautiaisen ja Pulkkinen kaukopartiot liikkuivat.

Saunajärventien pohjoispuolella partioivat Ilomäen joukot. Etulinjojen väli oli noin kuusi kilometriä. Alueella käytiin hiljaisia taisteluita. Partioitiin vuorotellen Hotakan maastossa. Vihollisen tykistö tulitti Rastin Kankivaaralta kirkonkylää ilman mainittavampia tuloksia.

Sodan alkupuolella neuvostojoukot liikkuivat kävellen. Joulun 1939 jälkeen he alkoivat harjoitella hiihtämistä Saunajärven jäällä. Ensimmäiset hiihto-osastot hiihtivät Kiekinkosken suuntaan. Suomalaiset tuhosivat hiihto-osastot. Suomalaisen varmistusosasto oli Lutjalla ja Nivalassa. Suomalaisen partioiminta onnistui hyvin ja partiot saivat tuhottua mm. autoja, siltoja ja lentokoneita.

Neuvostoliiton ilmatoiminta oli vähäistä sodan alkupuolella. 19.1.1940 lentopommitettiin Koira-vaaran komppaniaa ja 20.1.1940 Nurmeksen huoltopaikkaa. Tämän jälkeen Nurmeksen huoltopaikan pommitukset jatkuivat. Kuhmon kirkonkylä joutui lentopommitusten maalitauluksi varsinkin tammikuussa 1940. Kirkko vaurioitui 4.1.1940 ja sai osuman eteläiseen siipeen. Pohjoisristiin osui lisäksi palopommi. Neuvokkaan ohikulkijan ansiosta uhkaava tulipalo saatiin sammutettua. Majuri Väinö Volasen miehet poistivat alttaritaulun paloheksillä ja veivät taulun ulos lumihankeen, josta taulu kulkeutui Jämäksen kasarmille.

Myös Jämäksen kasarmialuetta pommitettiin lentokoneista, mutta alue selvisi lähinnä ikkunoiden särkymisellä ja pommikuopilla. Kasarmin läheisyyteen pystytettiin mm. Enson pahvi-telttoja, joihin huoltomiehet majoittuivat päiväksi ilmavaaran ajaksi. Pahvitelttoja käytettiin, koska kangasteltoista oli pulaa.

Tammikuun puolen välin jälkeen ilmatoiminta vilkastui. Aluksi kohteeksi joutuivat kuormastot ja sen seurauksena suomalaisten päiväliikenne kiellettiin. Kuljetukset oli tehtävä yöllä. Majoituspaikkojen lähelle tehtiin sirpalesuojia ja suojakuoppia. Leiripaikat naamioitiin. Polut ja tiet peitettiin lumella. Kuhmon kirkonkylä joutui ankarien lentopommitusten kohteeksi varsinkin 28.1.1940, jolloin tuhoutui useita kymmeniä rakennuksia.

Siilasvuo komentajaksi - mottitaistelut kiihtyvät

Lieksasta siirtyi Kuhmoon 27.1.1940 Er.P12 ja sodan viimeisinä päivinä saapuivat Er.P13:n pääosat.

Kuhmoon saatiin lisäjoukkoja Suomussalmelta sen jälkeen kun suomalaiset olivat tuhonneet kaksi neuvostodivisioonaa ja neuvostojoukot olivat perääntyneet Suomussalmelta 10.1.1940 mennessä.

Suomussalmelta saapui Kuhmoon 21.–26.1.1940 kovassa pakkasessa kuorma- ja linja-autoilla noin 5.000 miestä 9. Divisioonasta.

Uudet joukkomuodostelmat:

- 9:DE
- JR27
- JR65 (-1P)
- kevytkomppania (Kev.K.Volanen)
- vajaa kanuunapatteri I/KTR
- panssarintorjuntatykkijoukkueista koottu Pst.K,
- ViestiP9
- Pion.P.9
- huoltojoukot

Joukot saapuivat ensin Jämäksen kasarmille ja marssivat kirkonkylän kautta Lammasjärven Kälkäseen johtavalle tielle.

Eversti Hjalmar Siilasvuo jäi Jämäksen kasarmille ja otti everstilutnantti Frans Ilomäen Er.P14 johtoonsa 23.1.1940. Prikaati Vuokko alistettiin Siilasvuon komentoonsa 28.1.1940. Vuokkoon ei saatu ajoissa puhelinyhteyttä. Esikuntapäälliköksi tuli kapteeni Alpo Marttinen.

Eversti Siilasvuo sai tehtäväksi motittaa neuvostojoukot tienvarsi-asemiin ja tuhota motit paikallisten joukkojen kanssa. Siilasvuon ajatuksena oli hyökätä vihollisen sivustaan Lammasjärven itäpuolelta Saunajärven tielle ja katkaista heidän Repolayhteytensä. Lammasjärven itäpäähän perustettiin täydennyspaikkoja. Kenttäsairaala siirrettiin Kuhmoniemen (Kipinän eli

Kämärän) koululle. Viestiyhteyksiä parannettiin, myös Prikaati Vuokkoon. Sivuteitä (Polvela-Lutja-Kälkänen sekä Lutja-Nivala-Kähkölä) aurattiin hevosliikennettä varten. Lammasjärvelle tehtiin jäätie. Koska vihollisen varmistuspartiot liikkuivat säännöllisesti 4-5 kilometriä Saunajärven tien pohjoispuolella, aurattiin tiet vasta hyökkäyksen aikana.

JR27 siirtyi Raajavaaraan ja perusti majoitusalueen metsiin pystytettyihin teltoihin. Raajavaaran alueen talot oli poltettu aiemmin. Tukikohdasta oli suuri apu alueen läpikulkeville joukoille sodan loppuun saakka.

Siilasvuon hyökkäyssuunnitelmassa joukot jaettiin viiteen osaan tehtävien mukaisesti: Prikaati Vuokon I ja II pataljoonan hyökkäyssuunta oli Nurmeksen tieltä etelästä Rastille ja Sivakkaan, II/JR25 ja III/JR65 Jyrkänkoscelta etelään Rastin suuntaan, Er.P14 pohjoisesta ja Er.P12 etelästä Luelahteen, I ja II/JR27 Kälkäsestä Reuhkavaaralle ja lisäksi itään Kuusijoki-Löytövaara tasalle asetettiin tulppaosasto, jonka tehtävänä oli apujoukkojen tulon estäminen. Hyökkäävien joukkojen oli otettava hyökkäyssuunnassa Saunajärven tie haltuun ja jatkettava tien suunnassa motitettujen joukkojen tuhoamista.

Ensimmäinen yhteenotto tapahtui 26.1.1940 lumipukuisen hiihtopartion kanssa. Tämän jälkeen partiokahakoita oli silloin tällöin, mm. Lammin talo poltettiin. Osasto Kekkonen varmistusosasto siirtyi Kesselistä ja Lutjasta Lammin alueelle. Vihollisen ilmatoiminta oli vilkasta ja täten joukkojen siirrot ja huoltokuljetukset oli tehtävä öisin. Joukot ja kuormastot piilotettiin metsiin.

Jyrkänkoscella ollut kapteeni Matti Muroleen johtama pataljoona sai käskyn edetä Kuhmon kirkonkylän kautta Lammasperän tielle. Pataljoona ryhmittyi Riiennivalle valmistautumaan hyökkäykseen Luelahdelle 29.1.1940. Jyrkänkoscella vastuun otti III/JR65, Mårten Flinckin pataljoona.

Petäjälammilla ollut Salonmiehen pataljoona hyökkäsi jo 28.1.40 neuvostojoukkojen kimppuun ja valtasi Hotakan. Hotakan tienhaaran länsipuolella oli neuvostojoukkoja kätkeytyneenä metsään havumajoihin. Taisteluissa kaatui useita suomalaisia. Hotakan tienhaaraan ilmestyi kaksi hyökkäysvaunua, eikä tietä ollut ehditty murrustaa. Suomalaiset vetäytyivät taas kerran Jyrkänkoscelle. Yöllä Hotakka vallattiin uudestaan ja esteiden, asemien ja murren rakentamista jatkettiin.

Prikaati Vuokon miehet lähestyivät neuvostojoukkoja Nurmestien suunnassa. Sivakan tienhaaran lähellä oli laaja neuvostoasema hyökkäysvaunuineen. Lieksasta eversti Erkki Raappanalta avuksi saatu Er.P12, osasto Ruotsalo, hyökkäsi Luelahdelle Nurmestieltä Lauvuksen Lapiovaaran kautta.

JR65:n komentaja everstiluutnantti Karl Mandelinin komentopaikka oli Lutjalla ja everstiluutnantti August Mäkinien, JR27:n komentajan komentopaikka Kälkäsestä. Suomussalmen joukot olivat edenneet autokuljetuksena Hukkajärventietä Korkean kohdalle, josta kääntyivät etelään Kesseliin ja Kälkäseen. Korkean ja Rauhkavaaran välistä Vetkontietä ei silloin ollut. Kälkäsestä JR27 hyökkäsi Korkean polun suunnassa Saunajärven tielle. Korkean polun tienhaarassa III/JR27, Aarne Airimon pataljoona hyökkäsi itään Löytövaaraa ja Kuusijokilinjaa kohti. Vihollisen puhelinlinjat saatiin poikki. Paikalle hyökkäsi 2 hyökkäysvaunua ja lentokone tiedustelemaan tilannetta. Vihollisen hirsivarustusta tulitettiin mm. sotasaaliiksi saadulla tykillä. Hyökkäys pysähtyi Alasenjärven eteläpäähän.

II/JR65, majuri Kalle Hyvärisen pataljoona oli reservinä Kälkäsestä. I/JR65, Ryhmä Sudesta irrotettu Yrjö Hakasen pataljoona, saapui 4.2.1940 autokuljetuksena Suomussalmelta Lammasperän Polvelaan. Hakasen joukot murrenivat tien Luelahden suuntaan ja hyökkäsivät itään Kannakselle päin. Sihvosen ja Hakasen joukkojen väliin syntyi Kannaksen motti. August Mäkinen lähetti 30.1.1940 Kälkäsestä Osasto Turtiaisen, joka valtasi Saunajärven tien

Löytövaaran talon kohdalta. Turtiainen varmisti ja murrusti alueita sekä itään Kilpelänkankaan suuntaan, että länteen kohti Losoa ja Reuhkaa. Losossa oli suuri korsukaupunki.

Jyrkänkoscilla otti vastuun sotasairaalaan palannut Oskari Peltola sotapoliiseista ja täydennysmiehistä kootulla osastollaan. Er.P12 sai yhteyden Er.P14:ään Saunajärven tiellä noin kilometri länteen Luelahdelta 5.2.1940. Luelahdella oli suuri korsualue. Neuvostojoukot hylkäsivät Kähkölän. Saunajärven jäälle laskeutui lentokone. Jäällä oli autoja, hyökkäysvaunuja ja hevoskuormia.

Neuvostojoukot moteissa

Eversti Siilasvuon johtamat joukot onnistuivat hyökkäystehtävässään: neuvostojoukot oli motitettu Rastille, Klemettiin, Luelahdelle, Kannakselle, Reuhkavaaralle, Losoon ja Löytövaaralle.

Moteista pidettiin yhteyttä Neuvostoliittoon radiolla. Mottien huolto hoidettiin ilmaitse. Laskuvarjojen avulla motitetut saivat muonaa, rehua, ammuksia ja bensiniä. Suomalaiset pyrkivät selvittämään laskuvarjojen ohjailumerkit ja saamaan tarvikkeet itselleen. Ohjailumerkit tehtiin mm. havupuiden oksista. Asemien välimaastoon pudonneista tarvikkeista taisteltiin.

Tykistö tulitti taukoamatta suomalaisten asemia. Lentokoneet pommittivat jatkuvasti hyökkäviä suomalaisia. Neuvostojoukot olivat linnoittautuneet hyvin ja puolustautuivat raskaan tulivoimansa turvin. Muroleen joukot valtasivat 12.2.1940 iltana ensimmäiset korsut Luelahdella. Mottien valtausyrityksiä jatkettiin kasapanoksien, käsikranaattien ja konepistoolien avulla. Reuhka vallattiin 25.2.1940. Neuvostosotilaita kaatui noin 200 ja kolme antautui vangiksi. Loson mottia pienennettiin 27.–28.2.1940 hyökkäyksissä.

Kannaksen motissa oli neuvostojoukoilla suuri muonavarasto, kuormastokomppania, kaksi kiväärikomppaniaa sekä tykistöä. Motin huollolla oli vaikeuksia. Suomalaisen ja neuvostojoukkojen välillä oli öisin leipäsota "ei kenenkään maalla". Suomalaiset saivat sotasaaiksi mm. kiväärinpatruunoita, laskuvarjoja, anodiparistoja, sokeri-, voi-, kahvi-, säilyke- ja leipäpakkauksia. Lentokoneet yrittivät pitää suomalaiset poissa. Kannaksen mottia ei saatu vallattua.

Osasta hyökkäyksistä luovuttiin Kuusijokilinjan murruttua ja Löytövaaran puolustuksen vaatiessa kaikki mahdolliset joukot. Motteja vartioitiin.

Apujoukkoja motitetuille - Hiihtojoukot mm. Dolinin prikaati

Neuvostoliitto lähetti motitetujen joukkojensa avuksi lisäjoukkoja. Oli tärkeää saada eristetty, toimintakyvytön sodanjohto komentajineen vapautetuksi.

8.2.1940 saatiin tietoja noin 1800 miehen vahvuisen hiihtoprikaatin liikkeistä. Prikaatin tehtävänä oli hyökätä suomalaisten selustaan Kiekinkosken suunnasta, lyödä hajalle 54. divisioonaa piirittävät suomalaiset ja jäädä divisioonan avuksi.

Repolan operaatioryhmän komentaja Nikishev lähetti 13.2.1940 klo 08.15 sanoman saarroksissa oleville joukoille: "Ilmoittakaa Gusevskille että hänen luoksensa tulee hiihtoprikaati. Saanti ja siirtyminen hänen komentoonsa vahvistettava."

Prikaatin komentajana toimi eversti Vjatsheslav Dmitrievitsh Dolin. Hän oli ennen talvisotaa toiminut tykistörykmentin komentajana. Talvisodan alkuvaiheen hän toimi todennäköisesti 9. Armeijan tykistökomentajana.

Dolinin prikaati oli koottu helmikuun 1940 alkupäivinä kolmesta hiihtoprikaatista (9., 13. ja 34.) ja yhdestä NKVD:n eli sisäasiainministeriön joukkojen komppaniasta. Pataljoonan määrävahvuus oli yli 700 sotilasta. Organisaatioon kuului kolme jalkaväkikomppaniaa, konekiväärikomppania sekä viesti- ja tiedusteluosasto. Yhteensä prikaatiin kuului noin 1800 automaattiasein varustettua sotilasta. Prikaatin muodostamispaikat olivat Arkangel, Jaroslav ja Podolsk.

Dolinin prikaati eteni 10.–11.2.1940 Hukkajärvelle ja 11.2.1940 Hamaravaaraan. Alikersantti Lauri Timosen partio yllätti 12.2.1940 everstin esikuntineen majoittumassa autiokämpälle Mäntyvaaran lähistölle mahdollisesti Toivonkosken kämpälle. Taistelussa eversti Dolin ja vanhimmat upseerit kaatuivat. Hiihtoprikaati jatkoi tehtävän suorittamista poliittisen johtajan, komissaarin, johdolla ankarassa pakkassäässä. Joukkojen automaattiasheet eivät toimineet pakkasella, vaan tehdasrasvassa olleet aseet jäätivät. (Katso vastaavaa tapausta, joka koitui kohtalokkaaksi toiselle neuvostoarmeijan yksikölle, kohta ...ja neuvostojoukkojen mokia)

Useisiin osastoihin jakautunut prikaati tuhottiin lähes viimeiseen mieheen Kälkäsen ja Kesselin taisteluissa 12.–16.2.1940. Luutnantti Niilo Tammisen joukot tuhosivat Vetkossa noin 400 miestä. Hiihtoprikaatin poliittinen komissaari kaatui Lammin taisteluissa.

Dolinin miehiä vastaan taistelivat Luelahdelta irrotettu majuri Yrjö Hakasen pataljoona I/JR65, Suomussalmelta tuotu majuri Viljo Hämäläisen komentama Sissipataljoona 5 (Sissi 5, Heimopataljoona) sekä Luelahdelta irrotettu III/JR27 luutnantti Pauli Ipatin komppania.

Dolinin prikaatista aiemmin jakaantunut 300 miehen osasto tuhottiin Ukonvaarassa. Armoton pakkaneen, aseiden toimimattomuus ja korpimaasto koituivat prikaatin kohtaloksi. Joukoilla oli hupulliset hiihtopuvut, joissa kuulohavaintoja oli vaikea tehdä. Suomalaiset yllättivät hiihtäviä sotilaita helposti. Dolinin prikaatista selvisi noin 100 miestä, joista 66 päätyi sotavangeiksi, osa pakeni rajan taakse ja jokunen pääsi motteihin.

Suomalaiset saivat sotasaaliina noin 400 automaattikivääriä, 30 pikakivääriä, 4 konekivääriä, 4 kpl (50 mm) pienoiskranaatinheitintä sekä erilaista viestikalustoa.

Kuusijokilinjan (Kilpelänkangas) ja Löytövaaran kovat taistelut

Löytövaara-Kuusijoki- linjalle oli lähetetty 29.1.1940 hyökkäyksen yhteydessä tulppaosasto estämään apujoukkojen pääsyä mottien avuksi. Löytövaaran itärinteessä tie saatiin katkaistua. Taistelussa vallattiin panssarintorjuntatykin avustuksella hirsivarustettu linnoitus. Neuvostosotilaita kaatui noin 50. Tie saatiin pidettyä suomalaisten hallussa Löytövaaran kohdalta sodan loppuun saakka.

Kuusijoella ei ollut varsinaisia ampumahautoja. Oli vain lumivalleja, korsuja ja ampujakoloja. Taistelujen aikana ampumakuoppia syvennettiin, konetuliaseille tehtiin sirpalesuojat ja osa korsuista tehtiin kranaatinkestäväksi.

Helmikuun 1940 aikana itärajan takaa saapuneet apujoukot yrittivät useita kertoja murtaa tulppaosaston asemat raskaiden tulivalmistelujen jälkeen suoritetuilla jalkaväen hyökkäyksillä. 1.2.1940 neuvostojoukot kävivät suomalaisten Löytövaaran huoltotien kimppuun Kylmä-järven pohjoispuolella. Tie vallattiin takaisin. Löytövaaralle hyökkäsi kymmenen kuorma-auton kolonna suojanaan hyökkäysvaunut. Tulijat torjuttiin. Suomalaiset valtasivat Löytövaaran eteläpuolella olleen hirsivarustuksen. Liikenne Klemetistä estettiin. 2.2.1940 taistelut jatkuivat Löytövaaralla. Neuvostojoukot häiritsivät yhä Löytövaaran huoltotietä, jota pitkin saapuivat elintarvike- ja ammustäydennykset sekä haavoittuneet kuljetettiin länteen päin.

Flinckin pataljoona siirtyi 8.2.1940 Jyrkänkoskelta Kälkäseen ja Löytövaaraan. 15.2.40 mennessä III/JR65 oli työntänyt neuvostojoukot Kuusijoen taakse.

Neuvostojoukot tulittivat suomalaisten asemia Kuusijokilinjalla päivin tykeillä ja heittimillä rumputulella ja öisin 6 tuuman hauptitseilla häirintätulella. Ilmapommitukset häiritsivät huoltotietä, esikuntaa ja rintamasta kauempana olevia joukkoja.

Kuhmoon saapui Neuvostoliitosta 23.divisioona, joka oli koottu osin Suomussalmelta pelastuneiden neuvostojoukkojen rippeistä. 23.divisioona oli taisteluissa mukana jo 20.2.1940. Samana päivänä hyökkäsi viisi panssarivaunua Kuusijokilinjalle. Suomalaiset räjäyttivät Kuusijoen sillan ja miinoittivat alueen. Neuvostojoukot korjasivat sillan.

Neuvostojoukot hyökkäsivät 21.2.1940 Riitakukkulalle (Kilpelänkangas) ja seuraavana päivänä paloi "keltainen talo" Kilpelänkankaalla. Suomalaiset olivat näkevinään talossa öisin neuvostosotilaita ja täten paikka sai nimen Keltaisen talon mysteeriokukkula.

Helmikuun 1940 viimeisinä päivinä neuvostoarmeija keskitti Kuusijokilinjalle lähes divisioonan vahvuisen osaston, joka pyrki murtamaan suomalaisten asemat. Saunajärventien pohjoispuolelta Kuusijoen ja Löytöpuron yhtymäkohdasta löytyi aukko suomalaisten puolustuslinjoista. Neuvostojoukot pyrkivät sivustahyökkäyksellä tien suunnassa puolustavien suomalaisten selustaan. Suomalaisten kannalta 28.2.1940 oli raskaimpia päiviä; osumia sattui tulipesäkkeisiin ja korsuihin. Neuvostojoukot tekivät tukikohdan Kuusijärven ja Kaihlalammen välille.

Voimakkaassa hyökkäyksessä maaliskuun 1940 alussa jalkaväki eteni panssarikilvet suojanaan ja tykistötuli tukenaan. Saarroitusuhan edessä suomalaiset joutuivat vetäytymään Kuusijokilinjalta ensin Kilpelänkankaalle ja 3.3.1940 Löytövaaraan, jonne oli varustettu kestävä puolustusasema Kuusijokilinjan turvin.

Seuraavien kymmenen päivän ajan, runsaita tappioita kärsineet, lepoa ja täydennystä vailla olevat yksiköt kävivät peräänantamatonta taistelua moninkertaista vastustajaa vastaan. Riihivaaran asemien raskas tykistö ampui suora-ammuntamenetelmällä parhaimmillaan 200 kranaatin minuuttivauhdilla suomalaisten asemia. Maastoa peittänyt metsä tuhoutui täysin, korsut ja katetut pesäkkeet sortuivat. Suomalaiset joukot menettivät jopa 100 miestä päivässä kaatuneina ja haavoittuneina. Löytövaaran huolto ei kyennyt toimittamaan kulutusta vastaavia määriä tarvikkeita.

Neuvostojoukot eivät saaneet vallattua Löytövaaraa hyökkäysten, lentopommitusten ja tykkitulen tuesta huolimatta.

Kilpelänkankaan ja Löytövaaran taisteluihin osallistui osa III/JR25:stä sekä Er.P14 1. komppania (Kauko Hankion komppania), II/JR65, III/JR65, IV/JR65, von Essen, I/JR27 sekä III/JR27.

Luelahden suurmotti

Hiihtoprikaatien ilmaantuminen Kuhmon rintamalle aiheutti yhä raskaampia paineita Luelahdella taisteleville suomalaisille. Neuvostojoukot yrittivät rajusti murtautua Kannaksen motista idän suuntaan 25.2.1940. Kapteeni Jaakko Sihvosen miehet estivät murtautumisaikkeit.

Luelahden alueelle oli linnoittautunut suurelle alueelle katettuihin korsuihin useita tuhansia neuvostosotilaita. Suomalaiset yrittivät vallata Luelahden mottia 25.2.1940, mutta kuutamossa hyökkäys ei onnistunut. Seuraavina päivinä korsuja tuhottiin useita, vaikka kiusana olivat hävittäjät.

29.1.1940 alkaneiden taistelujen jälkeen muodostui Saunajärven Luelahdelle kolmiosainen motti - Esikunta, Itäinen ja Läntinen. Esikuntamotin alueella oli 4-5 metrin kohouma halkaisijaltaan 150 metrin alueella. Maahan upotetuista korsurivistä näkyi vain katto.

Helmikuun 1940 viimeisinä päivinä suomalaiset joukot aloittivat valmistelut mottialueen valtaamiseksi. Taisteluosastoksi koottiin vahvat jalkaväkijoukot ja näiden tueksi sijoitettiin tykki-patteri ja 14 kranaatinheitintä. Luelahden mottialueelle valmistautuivat hyökkäämään I/JR65, Er.P14 ja III/JR25. Etelästä mottia painosti Er.P12. Ennen hyökkäystä vihollisen aseisiin suunnattiin raskas tulivalmistelu, jolla pyrittiin tuhoamaan linnoitetut asemat ja lamaannuttamaan puolustavat joukot.

Esikuntamotin (Esikuntakukkula) suuri valtausyritys alkoi tykistön avustamana 1.3.1940. Esikuntamotti vallattiin 4.3.1940. Noin 200–400 neuvostosotilasta pakeni Luelahden Itäiseen mottiin, joka vallattiin 7.3.1940. Prikaatin komentaja Gusevski esikuntineen ja noin 400 miestä pääsi Luelahden Läntiseen mottiin, joka yhä puolustautui voimakkaan tulivoimansa turvin. Esikuntamotin valtauksen yhteydessä neuvostosotilaita kuoli noin 80 ja vangittiin noin 60. Itäisen motin valtauksen yhteydessä kuoli noin 230 ja vangittiin noin 150 sotilasta. Ilma-atorjuntakonekiväärien avulla saatiin kaksi hävittäjää alas 7.3.1940.

Osasto Ruotsaloo johti 2.3.1940 alkaen majuri Yrjö Hakanen. Pataljoona Hakasen tappiot Luelahden Esikuntamottia ja Itäistä mottia vallatessa olivat noin 460 kaatunutta ja haavoittunutta.

Saunajärven länsipäässä maantien molemmin puolin oli valtaamatta hyvin varustettu mottialue, Luelahden Läntinen motti. Tukikohta oli halkaisijaltaan noin 300 metriä, jota neuvostojoukot puolustivat kiivaasti. Komentaja Gusevskin komentokorsussa oli kolme maanalaista korsukerrosta.

Suomalaiset aloittivat Luelahden Läntisen motin valtausvalmistelut 7.3.1940. Hyökkäys Luelahden Läntistä mottia vastaan alkoi 12.3.1940. Mukana oli miehiä Er.P14:stä ja Er.P12:sta. Hyökkäys tyrehtyi suoaukealle kiivaaseen konekivääri- ja kranaattituleen. Aamulla 25 hävittäjää iski suomalaisten kimppuun. Lähimmästä taisteluhaudasta päästiin noin 30–40 metrin päähän. Luelahden pohjukkaan oli noin 200 metrin matka. Kumpikin osa-puoli ampui sodan kaksi viimeistä tuntia hillittömästi. Alueelta viimeisenä lähtenyt hävittäjä piirsi taivaalle sirpin ja vasaran pakokaasuvanallaan.

Aseet vaikenivat

13.3.1940 kello 11.00 aseet vaikenivat. Rauha oli tullut. Luelahden Läntistä mottia ei ehditty vallata. Motista pelastui noin 1000 neuvostosotilasta, jotka palasivat kuorma-autoilla Neuvostoliittoon. Löytövaaran linja piti. Kilpelänkankaalla ei ollut ehjiä puita. Kannaksen motti, Loson motti ja Rastin suurmotti jäivät valtaamatta.

Sodan päättyessä Kuhmon rintamalla oli noin 29 000 neuvostosotilasta ja 13 500 suomalaista.